

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

УКРАЇНСЬКИЙ ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР
**(матеріали до вивчення з дітьми дошкільного
та молодшого шкільного віку)**

навчально-методичний посібник

для студентів спеціальностей
012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта

Вінниця-2024

УДК 398-053.2(=161.2)(075.8)

DOI: [https://doi.org/10.31652/398-053.2\(=161.2\)\(075.8\)-1-142](https://doi.org/10.31652/398-053.2(=161.2)(075.8)-1-142)

К56

Коваль Т.В., Комарівська Н.О., Колеснік К.А. Український дитячий фольклор (матеріали для вивчення з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку): навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2024. 142 с.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №7 від 14 лютого 2024 року).

Рецензенти:

Богатько В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Підлісна Н., директор комунального закладу «Вінницький ліцей №8».

У навчальному посібнику представлено історико-педагогічний аналіз аспектів використання фольклорних творів у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Розкрито роль фольклору у формуванні особистості дитини, охарактеризовано малі фольклорні жанри та методику їх опрацювання в закладі дошкільної освіти та початковій школі, описано музично-фольклорні зразки та подано питання до бесід за їх змістом.

Сформульовано методичні рекомендації щодо розвитку особистості дитини засобами фольклору.

Навчальне видання призначене для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта, викладачів ЗВО, вихователів закладів дошкільної освіти, учителів початкових класів.

© Коваль Т., Комарівська Н., Колеснік К., 2024

Зміст

Передмова	4
1. Роль фольклору у формуванні особистості дитини.....	5
2. Історико-педагогічний аналіз аспектів використання фольклорних творів у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.....	13
3. Малі фольклорні жанри та методика їх опрацювання в закладі дошкільної освіти та початковій школі.....	20
3.1. Прислів'я та приказки.....	22
3.2. Загадки.....	24
3.3. Скоромовки.....	31
3.4. Лічилки, мирилки, прозивалки, дражнилки.....	32
3.5. Заклички та примовки.....	35
3.6. Забавлянки.....	36
4. Музично-фольклорні зразки та методика їх опрацювання в закладі дошкільної освіти та початковій школі.....	40
4.1. Дитячий ігровий фольклор.....	43
4.2. Календарно обрядовий фольклор.....	75
4.3. Ліричний фольклор.....	107
5. Методичні рекомендації щодо розвитку особистості дитини засобами фольклору.....	131
Список використаних джерел	139

Передмова

Дитячий фольклор є цікавим, доступним і багатофункціональним матеріалом для навчання й виховання дошкільників та молодших школярів, суть якого полягає в наданні дитині перших відомостей про навколишній світ, передачі молодому поколінню моральних цінностей і культури українського народу.

Утвердження нової гуманістичної парадигми освіти спрямоване на зміцнення культурологічного напрямку, перехід до формування духовних цінностей особистості та її творчий розвиток. Здійснення культуротворчої функції освіти включає цілеспрямоване використання досягнень національної культури в процесах навчання та виховання нового покоління, а також у професійній підготовці педагога для цієї діяльності.

Оптимізація цього процесу полягає у вирішенні таких завдань: педагогічно обґрунтованого відбору фольклористичного матеріалу на підставі критеріїв науковості та методичної доцільності; систематичного використання його як основи для навчальних вправ, інформативного та ілюстративного дидактичного матеріалу в різних сферах діяльності дитини (навчально-пізнавальної, практичної, пошуково-дослідницької та художньо-творчої); методично обґрунтованого вибору організаційних форм і методів підготовки, що відповідають меті та змісту освіти.

Важливо підкреслити, що дитячий фольклор не лише стимулює розвиток дитячого інтелекту, але й сприяє важливій соціалізації, учить дітей взаємодіяти з оточуючим світом. Такий підхід до навчання та виховання забезпечує гармонійний розвиток дитячої особистості, що важливо для формування активних, творчих та цілеспрямованих громадян.

Мета навчально-методичного посібника – допомогти студентам, майбутнім фахівцям дошкільної та початкової ланок освіти, методичними порадами щодо роботи над українським дитячим фольклором, озброївши їх необхідними знаннями та уміннями.

Висновки

Сучасна педагогіка визнає необхідність інтегрованого підходу до розвитку особистості дитини, зокрема через використання народного фольклору. Народна мудрість, утілена в піснях, казках, загадках, скоромовках, прислів'ях є невичерпним джерелом цінних педагогічних засад.

Використання фольклору в педагогіці дозволяє об'єднати традиційні цінності з інноваційними підходами, сприяючи гармонійному формуванню особистості дитини в умовах сучасного світу. У цьому контексті методичні рекомендації є важливим інструментом для педагогів, які мають за мету створити ефективні та цілеспрямовані стратегії розвитку особистості дитини через використання народного фольклору.

Сформулюємо поради батькам і педагогам щодо розвитку особистості дитини засобами фольклору:

1. *Стимулюйте читання.* Читання разом з дітьми – це захоплива подорож у світ фантазії та знань, яка відкриває безмежні можливості для розвитку дітей. Вибір цікавих книг із захоплюючими пригодами та цікавими персонажами – це не лише можливість збагачувати словниковий запас дитини, але й сприяти розвитку уяви та логічного мислення. Спільне слухання, вивчення напам'ять та розігрування фольклорних творів роблять читання цікавим та веселим заняттям. Окрім того, такий підхід допомагає дітям аналізувати й розуміти причинно-наслідкові зв'язки у тексті. Розглядання книги разом із дитиною важливе для формування готовності до читання. Дитина, спостерігаючи за ілюстраціями та текстом, учить розрізняти літери, слова, а також орієнтуватися на сторінках книги. Цей етап допомагає створити позитивне ставлення до читання та відчуття радості від вивчення нового.

2. *Збагачуйте словник.* Потрібно збагачувати словник дітей новими словами та пояснювати їх значення, стимулювати використання в мовленні

малих фольклорних жанрів, що допоможе дітям виражати свої думки точніше, доречно використовувати народознавчу лексику під час висловлювання. Фольклорні жанри, такі як прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, забавлянки, народні казки, є скарбницею не лише культурних традицій, але й ефективним засобом розвитку словникового запасу дітей. Ці короткі форми народної творчості мають свої власні особливості, які сприяють ефективному вивченню слів та поглибленню розуміння мови.

3. *Спілкуйтеся багато.* Активне спілкування вдосконалює мовлення дітей. Необхідно запитувати про їхні думки, розповідати цікаві історії, стимулювати обговорення подій і явищ навколо. Науковиця Т. Піроженко стверджує: «спілкування є тією вирішальною умовою, яка визначає факт появи активного мовлення, строки його виникнення, темп розвитку і удосконалення у наступні періоди дошкільного дитинства» [39, с. 42]. Рівень складності мовлення, а саме матерії мовлення (лексики, граматики, синтаксису тощо) залежить від змісту потреби дитини в спілкуванні з дорослими й однолітками.

Під час взаємодії дитина отримує практичний досвід, здобуває нові знання, розвиваються її практичні навички, формуються духовні потреби та естетичні відчуття, виробляються особисті погляди та переконання, формується характер.

4. *Грайте в слова.* Ігри зі словами на основі малих фольклорних жанрів розвивають увагу, кмітливість, швидкість реакції, зв'язне мовлення. Рекомендується проводити словесні ігри не тільки на заняттях, а й на прогулянці, під час екскурсій.

Ребус – це форма гри або головоломки, у якій слова або фрази представлені за допомогою зображень, символів чи комбінацій літер і малюнків. Зазвичай ребус використовується для передачі слів або виразів, розташованих в конкретному порядку або послідовності, через використання візуальних елементів.

Ребуси можна використовувати як підказку для розгадування народних загадок, адже в них є багато застарілих і незрозумілих дітям слів. Наприклад, пропонуємо відгадати загадку про воду (рис. 2.):

Що таке пливе і летється, часом на камінь дереться,

Як немає – все висихає, звір і птах помирає.

Або загадка про сонце:

Вдень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає.

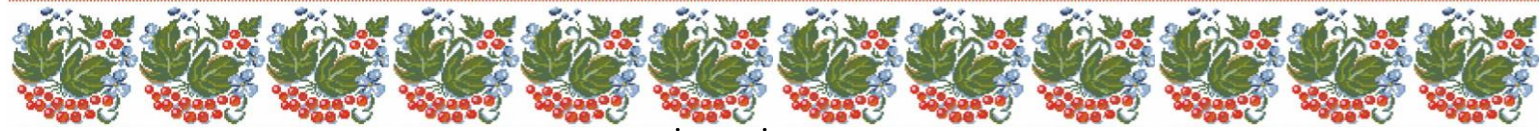
5. *Грайте в народні рухливі ігри.* Рухливі ігри проводяться з дітьми дошкільного віку під час занять, прогулянок та у груповій кімнаті. Перед рухливою грою відбувається ознайомлення дітей із невідомими їм народознавчими поняттями. З молодшими школярами варто грати в рухливі ігри на перервах і на уроках фізкультури. Наведемо тематику народних рухливих ігор: «Панас», «Про Катрусю і цапка», «А ми просо сіяли, сіяли...», «Галя по садочку ходила...», «Калина», «Я лисичка, я сестричка», «Ку-ку, ку-ку, птичко мала», «Гуси», «Ой у перепілки...», «Ходить Гарбуз по городу», «Жили у бабусі...», «Кози», «Панас», «Чорне – біле», «Гуси», «У гусей», «Пасти свинку», «Квочка», «Крук», «Сірий кіт», «Залізний ключ», «У зайчика», «Як у нас біля воріт», «Ой є в лісі калина», «Ой на горі жито», «Прослужив я в пана рік», «Рядки», «Соловейко-сватку», «Мак», «У гороховій скрині», «У волосянку», «Довгоносий журавель», «Баба віхола».

6. *Відгадуйте загадки.* Дорослі, загадуючи дітям загадки, часто не задумуються на тим, чи зможе дитина їх відгадати, не аналізують хід їх думок при відгадуванні, забувають про те, що головне не швидкий темп відгадування, а те, щоб була здійснена правильна відповідь на запитання. Якщо дитині складно знайти рішення, то дорослому необхідно розтлумачити зміст загадки.

Мовленнєвопасивну дитину слід навчити:

- свідомо відгадувати загадки, розуміти їх зміст;
- знаходити шляхи рішення логічної задачі;
- знайомити з прийомами відгадування;

- учити доводити правильність відгадки.

При роботі із загадками варто дотримуватися наступних правил:

- пропонуючи загадку, її необхідно повторити кілька разів, щоб дитина краще запам'ятала й точніше виділила ознаки;
- аналізувати загадку, допомагаючи запитаннями акцентувати увагу дитини на ознаки й встановити зв'язок між ними;
- пропонувати дитині план доказу шляхом послідовної постановки запитань у відповідності зі структурою загадки. Наприклад: У кого можуть бути довгі вуха? У кого куций хвостик? Хто стрибає спритно й любить морквинку? Отже, про кого ця загадка?

Необхідно стимулювати дошкільників і учнів до самостійного загадування загадок у відповідних побутових та життєвих ситуаціях. Тому варто з дітьми урізноманітнювати й ускладнювати тематику загадок.

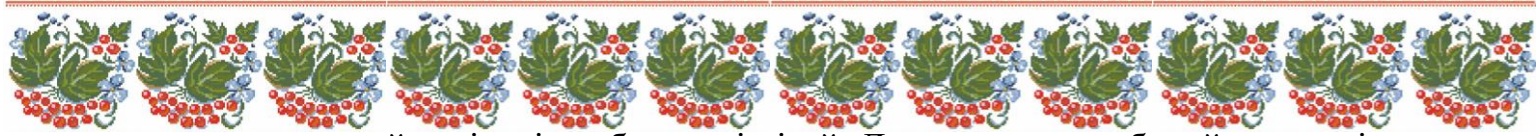
7. Розучуйте скоромовки. Вивчення скоромовок – це захоплюючий та ефективний спосіб розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Скоромовки сприяють вдосконаленню вимови, розширенню словникового запасу та покращенню фонематичного слуху. Щоб дитина краще справлялась з їх розучуванням, необхідно дотримуватися певних правил:

- читати скоромовку повільно;
- запропонувати дитині подумати, про що говориться в скоромовці;
- запропонувати послухати, які слова схожі одне на одного за звучанням;
- потім дитина промовляє скоромовку повільно вголос, щоб запам'ятати;
- далі дитина проговорює її пошепки кілька разів: спочатку повільніше, потім швидше і швидше;
- потім промовляє скоромовку кілька разів уголос у швидкому темпі.

Щоб оптимізувати процес вивчення скоромовок, слід дотримуватися деяких методичних рекомендацій:

- починайте з простих скоромовок і поступово переходьте до більш складних;

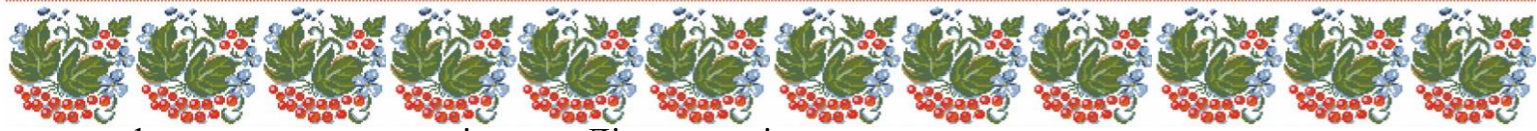

- урахуйте вікові особливості дітей. Для молодших обирайте прості та веселі скоромовки;
- використовуйте ілюстрації або картинки, щоб візуалізувати скоромовки та допомогти дітям зрозуміти значення кожного слова;
- організуйте групові заняття, де діти можуть обговорювати та вправлятися в скоромовках разом;
- створіть конкурси з вивчення скоромовок, що стимулюватимуть змагальний інтерес;
- використовуйте ритмічні рухи тіла або музичний акомпанемент для підтримки ритму скоромовок;
- залучайте дітей до створення власних ритмічних варіацій скоромовок;
- уводьте ігрові елементи, наприклад, гру «Швидка вимова», для позитивного досвіду та веселих вражень;
- заохочуйте дітей створювати власні скоромовки. Це розвиває творчість та власний стиль використання мови.

8. *Управляйте в розумінні змісту приказок, прислів'їв, співвіднесенні їх із реальними життєвими ситуаціями.* Основне завдання усіх прислів'їв і приказок полягає в тому, щоб навчитися розуміти думки інших людей, їх почуття та переживання. Наприклад, прислів'я «У дружній родині і в холод тепло». Якщо уважно прислухатися до змісту цього прислів'я, то можна зрозуміти, що воно означає наступне: родина – це середовище, де панує любов, тепло, повага та затишок.

9. *Організуйте тематичні вечори або ранки, присвячені українській народній творчості.* Основною метою таких заходів є виховання любові до українського слова, поваги та інтересу до національної літератури, закріплення знань дітей про фольклор, активізація мовлення. Особливе значення має дійова участь дітей у народних святах і обрядах, що сприяє ознайомленню їх із скарбницями національної української культури, збагаченню словника дітей

фольклорним матеріалом. Літературні ранки проводять один-два рази на квартал тривалістю 30-40 хв.

Літературні ранки та вечори будуються за такою структурою:

- вступне слово педагога;
- розглядання книг;
- бесіда; літературна вікторина;
- читання дітям фольклорних творів; участь дорослих (декламування напам'ять, співання українських народних пісень);
- ігри дітей, театралізація чи драматизація;
- інсценізація фольклорних творів.

Важливо проводити їх із музичним супроводом (музичні народні українські інструменти, фортепіано тощо), діти та дорослі можуть бути одягнені в українські національні костюми.

Отже, використання методичних підходів до розвитку особистості засобами фольклору не лише сприятиме впровадженню цінних традицій у життя дитини, але й стане тим магічним ключем, який відчинить двері до різноманітного та глибокого світу самовдосконалення та творчого вираження.

Упровадження рекомендацій дозволить створити освітнє середовище, у якому вивчення фольклору відкриє перед дітьми світ традицій, мудрості та краси народної культури, сприятиме розвитку їхньої ідентичності та соціальних навичок.

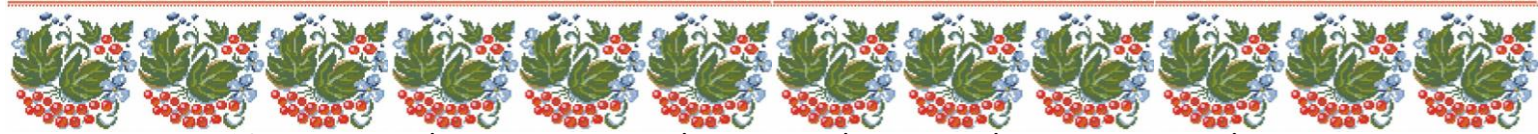

Список використаних джерел

1. Баволь О. Роль малих фольклорних жанрів у вихованні звукової культури мовлення дошкільників. *Методика. Досвід*. Вересень № 1-2 (62-63). 2012. С. 44-49.
2. Барановська І. Г. Використання дитячого фольклору на уроках музики. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 7 (194). Ч. І. С. 24-29.
3. Березюк О.С. Чинники етнопедагогіки: монографія. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 205 с.
4. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль «Мандрівець», 2017. 256 с.
5. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища школа, 2007. 542с.
6. Богущ А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підруч. для студ. вищ. навч. закл. ф-тів дошкіл. Освіти. Київ: Слово, 2006. 304 с.
7. Брилін Б.А. Організація музичного дозвілля учнівської молоді як виховна проблема: монографія. Київ, 2010. 235 с.
8. Ватаманюк Г.П. Музика в країні дошкілля: навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 260 с.
9. Верховинець В. Весняночка. Київ: Музична Україна, 1979. 172 с.
10. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
11. Гуменюк П. О. Парадигма гри в українському фольклорі (семантичний та функціональний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2008. 23 с.
12. Дитяча література для дітей дошкільного віку: Курс лекцій. Частина 1.: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.010103 «Дошкільна освіта» / Укл. І.М. Лапшина. Вінниця: ВДПУ, 2011. 65 с.

13. Дитяча література для дітей дошкільного віку: Курс лекцій. Частина 2.: Навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.010103 «Дошкільна освіта» / Укл. І.М. Лапшина. Вінниця: ВДПУ, 2011. 80 с.

14. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор (віршовані жанри). Київ: Наукова думка, 1981. 172 с.

15. Коваль Т.В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Том 3. С. 107-112.

16. Коваль Т.В. Психолого-педагогічні особливості використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з молодшими школярами. *«Молодий вчений»*, №11 (51), Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 329-333.

17. Коваль Т., Шпортун О. Пісенно-обрядовий фольклор та його практичне використання у вихованні студентів вищих навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць*. Київ-Вінниця: Планер, 2005. Вип. 8. С. 330-332.

18. Коваль Т. В. Структура професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів щодо використання музичного фольклору в освітньому процесі. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: зб. наук. праць. Київ: Гнозис, 2015. Додаток до вип. 35, т. ІХ (60): тематичний випуск «Вища освіта». С. 375-382.

19. Коваль Т.В., Вацьо М.В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання народних ігор в освітньому процесі школи І ступеня. *«Інноваційна педагогіка»*. Вип. 29. Т1. Одеса, 2020. С. 149-53.

20. Коваль Т.В., Граб О.Д. Національне виховання молодших школярів засобами музично-театралізованої діяльності. Педагогічні науки: теорія та практика. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 1 (41). С. 206-212.

21. Коваль Т.В., Шикирінська О.А. Мистецько-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у контексті культурологічного підходу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. праць. Випуск 51. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 52-56.

22. Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні. *Наукові пошуки XXI століття: молодіжний вимір III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції.* Київ, 2015. С. 177-182.

23. Колеснік К., Лапшина І. Стимулювання у майбутніх педагогів інтересу до дитячої книги й читання. *Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку:* збірник статей. Упор. Лапшина І.М., Віннічук А.П. Вип. 5. Вінниця: ВДПУ, 2023. С. 7-12.

24. Колеснік К., Похила С., Дзигар А. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в процесі музичної діяльності. *The 2nd International scientific and practical conference «Global science: prospects and innovations».* Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2023. С. 297-303.

25. Комарівська Н. Особливості вивчення малих фольклорних жанрів у початковій школі. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій:* збірник матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця, 2012. С.178-182.

26. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Вип. 46. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2016. С. 30-33.

27. Кривошея Т.М., Колеснік К.А., Карук І.В., Похила С.С. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами художньої картини: інтеграція мовленнєвої та образотворчої діяльностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2024. Вип. 71. С. 82-90.

28. Комарівська Н. Фольклор як засіб морального виховання дошкільників. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. Вип. 2. С.166-168.

29. Комарівська Н., Лапшина І., Франчук Н. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті естетичного виховання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 59. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2020. 83-88.

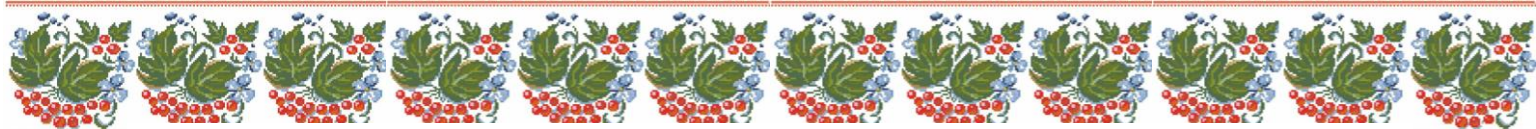
30. Котломанітова Г. О. Соціально-педагогічний потенціал малих жанрів українського дитячого фольклору. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 3. С. 135-145.

31. Котломанітова Г. О. Український дитячий фольклор як засіб формування партнерської взаємодії дітей. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 12. С. 81-87.

32. Лазаренко Н. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. С. 100-106.

33. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія

(мовознавство): збірник наукових праць / гол.ред. Н. Л. Іваницька. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2016. Вип. 23. С. 36-42.

34. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: підручник. Київ: Знання-прес, 2005. 591 с.

35. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 591 с.

36. Лапшина І. М., Литовченко В. М. Дошколярник: Розвиток мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку: методичний посібник для вихователів. Київ: ВД «Калита», 2006. 180 с.

37. Мишанич С. Усна народна творчість. Культура і побут населення України. Київ, 1991. С.166.

38. Ольжич О. Незнаному воякові. Київ: Фундація ім. О. Ольжича, 1994. С.132-135.

39. Павелків Р. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 296 с.

40. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.

41. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. / С. Русова ; за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ: Либідь, 1997. Кн. 2. 320 с.

42. Сковорода Г. С. Твори: в 2 т. Київ: ТОВ «Обереги», 2005. Т.1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. 2005. 528 с.

43. Франко І. Я. Зібр. творів: в 50 т. Київ: Наук. думка, 1979. Т. 20: Передмова до другого видання зб. казок «Коли ще звірі говорили». 1979. 574 с.

44. Koval T., Kolesnik K., Grab O. Ukrainian folk song creativity as a means of education of younger school students in the conditions of the new ukrainian school. *Viae Educationios: Studies of Education and Didactics*. Vol. 2, № 2, 2023. P. 19-24.

